

خرافات و راهکارهای مبارزه با آن

حجت الاسلام والمسلمین محمد مهدی مرادی*

اشاره

یکی از آسیب‌های جدی جوامع، خرافه‌گرایی است؛ زیرا بیشترین ضربات خرافه‌پرستی، متوجه عقاید و اعتقادات مذهبی مردم است که توسط برخی افراد آگاه و سودجو جهت فریب مردم، وارد دین و اعتقادات مذهبی آنها می‌شود و بعضی نیز ناآگاهانه به این امر دامن می‌زنند. اعتقادات ما نیز از ظهور اسلام تا امروز، مورد تهاجم خرافه و خرافه‌گرایی بوده و افرادی با اهداف مغرضانه، کوشیده‌اند عقاید منحرفی را به مذاهب اسلامی وارد کنند. از این رو در طول تاریخ پیامبران الهی، به ویژه رسول اعظم صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام به منظور صیانت و پاسداری از عقاید مردم، با خرافات مبارزه کردند. این نوشتار می‌کوشد خرافه و راه‌های مبارزه با آن را تبیین کند.

---

* دانش‌آموخته سطح ۳ تاریخ و سیره اهل بیت علیهم السلام.

الف) تعریف خرافه

۱. معنای لغوی خرافه

خرافات (جمع کلمه خرافه) به معنای حکایت‌های شب، سخنان بیهوده و پریشانی است که خوشایند آدمی است. توهمات، حدیث باطل، افسانه و آنچه از میوه چیده شود.^۱ بعضی لغویان خرافه را به معنای اسطوره و افسانه دانسته^۲ و بعضی نیز گفته‌اند: خرافه، لغتی عربی و از ریشه «خَرَف» به معنای زایل شدن عقل است و به عقاید باطل گفته می‌شود.^۳ برای مثال گفته می‌شود عدد سیزده نحس است، ولی در شرع، عقل و منطق هیچ ارتباطی بین سیزده و نحوست وجود ندارد. واژه خرافات از حدود قرن چهارم، معادل و ترجمه واژه فارسی افسانه محسوب شده است.^۴

۲. معنای اصطلاحی خرافه

«خرافه» در اصطلاح، عبارت است از عقاید باطل و بی‌اساسی که به کلی بر خلاف منطق و واقعیات است؛^۵ هر نوع عقیده یا عمل دینی نامعقول و وحشت غیر منطقی یا ترس از یک چیز ناشناخته.^۶

۱. علی اکبر دهخدا؛ لغتنامه دهخدا؛ ج ۷، ذیل «خرافه».

۲. محمد معین؛ فرهنگ فارسی؛ ج ۱، ص ۱۴۰۵.

3. <https://hawzah.net/fa/Seminar/View/90547>

۴. بنیاد دائرة المعارف اسلامی؛ دانشنامه جهان اسلام؛ ج ۱، ص ۶۹۷۰.

۵. یحیی نوری؛ اسلام و عقاید و آراء بشری؛ ص ۴۸۰.

۶. محمد حسن پاکدامن؛ جامعه در قبال خرافات؛ ص ۳۶.

ب) اقسام خرافه

۱. خرافات فردی

خرافات‌هایی که جنبه فردی و عوام‌پسند دارند و شامل عقاید واهی است که افراد یا اقلیت‌های خاص در یک جامعه به آن معتقدند. زیان رفتارهای ناهنجار و نگرانی‌های برخاسته از این عقاید واهی، افزون بر افراد خرافه‌پرست، به طور غیر مستقیم اجتماع آنها را نیز درگیر می‌کند.

۲. خرافات اجتماعی و سیاسی

مقصود از خرافات اجتماعی و سیاسی، افکار موهوم و علایق و احساسات غیر منطقی است که اکثریت جامعه‌ای به آن معتقد و پایبند می‌شوند و گاه برای حفظ و بقای آنها، جان و مال خود را نیز فدا می‌کنند. زیان این گونه پندارها که غالباً به صورت آرمان‌های ملی یا شبه دینی جلوه‌گر می‌شود، عمومی است.^۱

ج) مبارزه اسلام با خرافات

قبل از ظهور اسلام و در فاصله‌ای چند صد ساله از مبعوث شدن حضرت عیسی علیه السلام تا پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، خرافات بسیاری در میان مردم وجود داشت. این خرافات به دین مسیحیت نفوذ کرده و آن را نیز دستخوش انگاره‌هایی کرد و سال‌های طولانی در میان مردم ماندگار شد؛ به گونه‌ای که برخی از آنها به سنت تبدیل شد. قرآن و اهل

---

۱. ر.ک: علی احمد ناصح و اشکان دانش؛ «راهکارهای مقابله با خرافات از دیدگاه روایات اسلامی»؛ مجله جبل‌المتین، دوره سوم، شماره هفتم، تابستان ۱۳۹۳، صفحه

بیت ﷺ با این خرافات و سنت‌ها به شدت مقابله نمودند. خداوند درباره منشأ خرافات می‌فرماید: «وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَزْتُ حِزْبًا لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءٌ عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتُرُونَ»^۱ «و گفتند: این قسمت از چهارپایان و زراعت (که مخصوص بت‌هاست، برای همه) ممنوع است و جز کسانی که ما بخواهیم - به گمان آنها - نباید از آن بخورند! و (اینها) چهارپایانی است که سوار شدن بر آنها (بر ما) حرام شده است! و (نیز) چهارپایانی (بود) که (هنگام ذبح) نام خدا را بر آن نمی‌بردند و به خدا دروغ می‌بستند (و می‌گفتند: این احکام، همه از ناحیه اوست) به زودی (خدا) کیفر افتراهای آنها را می‌دهد».

خداوند ریشه این حکم جاهلی و ساختگی مشرکان را «بِزَعْمِهِمْ» معرفی کرده است که مفسران آن را به معنای پندار یا همان گمان و رفتاری که با شک همراه باشد، دانسته‌اند.^۲ در قرآن نیز، نمونه‌هایی از نقد و رد و رفتارهای خرافی عرب جاهلی وجود دارد؛ چنانکه خداوند می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»^۳ «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! شراب و قمار و بت‌ها و ازلام [نوعی بخت‌آزمایی]، پلید و از عمل شیطان است، از آنها دوری کنید تا رستگار شوید». برخی مسلمانان در جریان غزوه حنین، از پیامبر اکرم ﷺ خواستند تا بنا بر

۱. انعام: ۱۳۸.

۲. ناصر مکارم شیرازی و دیگران؛ تفسیر نمونه؛ ج ۵، ص ۴۵۵.

۳. مائده: ۹۰.

سنت جاهلی، برایشان درختی هم چون ذات انواط^۱ تعیین کند تا بر آن گرد آیند و عبادت کنند. حضرت آنها را از این کار و عمل به رسوم شرک آلود عرب جاهلی به شدت نهی کردند.^۲ وقتی فرزندش ابراهیم از دنیا رفت و هم‌زمان خورشید نیز گرفت، آن حضرت بالای منبر رفت و فرمود: «إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتَانِ مِنَ آيَاتِ اللَّهِ يَجْرِيَانِ بِأَمْرِهِ مُطِيعَانِ لَهُ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ»:^۳ «خورشید و ماه با مرگ کسی نمی‌گیرند، او خودش گرفته و فرزند من هم به مرگ خودش از دنیا رفته است».

یکی از خرافاتی که امروزه در میان مردم وجود دارد و با عقاید اسلامی نیز گره خورده است، مالیدن خون قربانی به پلاک ماشین یا پیشانی است که این امر در اسلام وجود ندارد. اصل قربانی برای تقرب به خداوند و دادن آن در راه خداوند، از سفارش‌های دینی است؛ اما مالیدن خون به شیء خریداری شده و یا نوزاد، کاری خرافی است. خداوند می‌فرماید: «لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومَهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَ لَكِنْ يَنَالُهُ النُّفُوسُ مِنْكُمْ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَ بَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ»:^۴ «نه

۱. علی اکبر دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ذیل واژه اموات: «ذات انواط نام درختی است که در جاهلیت قریش چون بت و معبودی همه ساله در روزی معین دور آن جمع می‌شدند و سلاح خود بدان می‌آویختند و بر آن طواف می‌کردند و قربان‌های آورده را ذبح می‌کردند.»

۲. محمد باقر مجلسی؛ بحار الانوار؛ ج ۹، ص ۶۷.

۳. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ ج ۳، ص ۲۰۸.

۴. حج: ۳۷. نیز رک: سید محمد حسین طباطبایی؛ المیزان فی تفسیر القرآن؛ ج ۱۴،

گوشت‌ها و نه خون‌های آنها، هرگز به خدا نمی‌رسد. آنچه به او می‌رسد، تقوا و پرهیزگاری شماست. این‌گونه خداوند آنها را مستخر شما ساخته تا او را به خاطر آنکه شما را هدایت کرده است، بزرگ بشمرید و بشارت ده نیکوکاران را). در جاهلیت رسم بود که خون و گوشت شتر قربانی را به در و دیوار کعبه می‌مالیدند. این تعبیر که خون آنها نیز به خدا نمی‌رسد با اینکه خون قابل استفاده نیست (در آن مقطع زمانی)، ظاهراً اشاره به اعمال زشت اعراب جاهلی است که هر گاه حیوانی را قربانی می‌کردند، خون آن را بر سر بت‌ها و گاه بر در و دیوار کعبه می‌پاشیدند. بعضی مسلمانان نا آگاه نیز بی‌میل نبودند که در این برنامه خرافی از آنها تبعیت کنند. از این رو آیه فوق نازل شد و آنها را از این کار نهی کرد.

متأسفانه هنوز این رسم جاهلی در برخی مناطق وجود دارد که وقتی به خاطر ساختن خانه‌ای قربانی می‌کنند، خون آن را بر سقف و دیوار آن خانه می‌پاشند؛ حتی در ساختمان بعضی مساجد نیز این عمل خرافی را که مایه آلودگی مسجد است، انجام می‌دهند که باید مسلمانان بیدار به شدت با آن مبارزه کنند.^۱ یکی دیگر از خرافات، استناد به شانس و اقبال است. این اعتقاد در واقع، عنوان موهومی برای راضی ساختن وجدان خود است که فرد نتایج کارها و اعمال خود را به یک سلسله عوامل نامرئی و خرافی مستند می‌کند؛ برای مثال قهرمانی که در بازی‌های ورزشی دچار شکست می‌شود، برای جبران

۱. ناصر مکارم شیرازی و دیگران؛ تفسیر نمونه؛ ج ۱۴، ص ۱۰۹.

ضعف خود به شانس و اقبال بلند حریف، استناد می‌کند و این امر را سبب پیروزی او و تیره‌بخت و بداقبالی خود را مسبب شکست خود معرفی می‌کند.

یکی دیگر از باورهای غلط، عقیده به «رمال» است که موجب سودجویی گروه‌های شیاد شده که از گرفتاران اخاذی می‌کنند و مردم نیز می‌اندیشند آنها می‌توانند در رفع مشکلات زندگی‌شان و نیز جامعه، نقش آفرینی کنند.^۱

د) خرافات وارده در تشیع

۱. نحس بودن برخی ایام

افزون بر خرافات و انحرافات که در زمان حیات پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله رخ داد، در زمان اهل بیت علیهم السلام نیز انحرافات رنگی دیگر به خود گرفت؛ چنانکه امام علی علیه السلام در دوران امامت خود همواره مردم را از آن نهی می‌کرد. در روایتی آمده است: «هنگامی که امام علی علیه السلام برای جنگ خوارج آماده می‌شد، اشعث بن قیس با شتاب نزد حضرت آمد و گفت: ای امیرمؤمنان! خواهش می‌کنم حرکت نکنید؛ زیرا یکی از خویشاوندان من که منجم است و در تشخیص سعد و نحس ایام تخصص دارد، حرکت در چنین روزی را موجب شکست می‌داند و گفته است: اگر امروز حرکت کنید، حتماً شکست می‌خورید و کشته می‌شوید. امام فرمود: هر کس تو را تصدیق کند، قرآن کریم و پیغمبر صلی الله علیه و آله را تکذیب کرده است. سپس آن حضرت فرمان حرکت داد

---

1. <https://hawzah.net/fa/LifeStyle/View/54129>

و فرمود: به خدا توکل کنید و حرکت کنید. پس حرکت کردند و پیروز شدند؛ به گونه‌ای که از هیچ جنگی تا این اندازه فاتحانه برنگشته بودند.^۱

برخی خرافات دیگر از دیرباز مرسوم بوده و جایگزین آداب اسلامی شده است؛ مانند «دق الباب مساجد» در شب اول ربیع‌الاول که در برخی نقاط هنوز مرسوم است.

۲. عزاداری خرافی

از دیگر خرافات و بدعت‌های وارد شده در فرهنگ شیعه، خرافات و بدعت‌های مربوط به عزاداری حضرت اباعبدالله علیه السلام است. رهبر معظم انقلاب با تأکید بر این قضیه می‌فرماید:

در مجالس عزاداری نشستن، روضه خواندن، گریه کردن، به سر و سینه زدن و مواكب عزا و دسته‌های عزاداری به راه انداختن، از اموری است که عواطف عمومی را نسبت به خاندان پیغمبر صلی الله علیه و آله، پر جوش می‌کند و بسیار خوب است. در مقابل، برخی کارها هم هست که پرداختن به آنها، کسانی را از دین برمی‌گرداند.^۲

از جمله مهم‌ترین آسیب‌ها در مجالس عزاداری امام حسین علیه السلام، آسیب‌رساندن به بدن در خلال عزاداری است و از بدترین حالات آسیب‌رسانی به بدن، قمه‌زنی است.

۱. ر.ک: مرتضی مطهری؛ مجموعه آثار؛ ج ۱۶، ص ۷۲.

۲. بیانات در دیدار جمعی از روحانیون کهگیلویه و بویراحمد، سال ۱۳۷۳/۰۳/۱۷.

هـ) راه‌های مبارزه با خرافات

۱. توکل

لازم به ذکر است این راهکارها به صورت کلی و بنیادین است و می‌توان با شناخت اصول آن، در صورت بروز خرافه و یا بدعتی جدید، با آنها مقابله نمود.

نمونه‌های مقابله با بدعت‌ها و خرافات و انحرافات که در دین پدید می‌آید، ملجأ و مرجع اصلی آن قرآن کریم و اهل‌بیت علیهم‌السلام هستند؛ از این رو هنگام مواجهه با خرافات، باید به خدا توکل نمود و امور را به او سپرد؛ چنانکه خود می‌فرماید: «فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ»^۱ «اگر آنها (از حق) روی بگردانند، (نگران مباش!) بگو: خداوند مرا کفایت می‌کند هیچ معبودی جز او نیست بر او توکل کردم». امام صادق علیه‌السلام در رابطه با مقابله با ترس خدعه و نیرنگ فرمود: «من تعجب می‌کنم از کسی که از مکر و خدعه می‌ترسد اما نمی‌گوید: أَفَوْضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ»^۲.

۲. رجوع به عالمان دینی

دومین راه مبارزه با خرافات، رجوع به علمای دین و وجوب انتشار منابع اصیل دین توسط مبلغین و علمای دین است؛ زیرا وجوب مبارزه با خرافات و نرسیدن در راه مقابله با آن، از وظایف مبلغین اسلام است. در روایتی آمده است وقتی پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم معاذ بن جبل را به

۱. توبه: ۱۲۹.

۲. شیخ صدوق؛ کتاب من لا یحضره الفقیه؛ ج ۴، ص ۳۹۲.

یمن اعزام نمود، به او چنین دستور داد: «ای معاذ! آثار جاهلیت و افکار و عقاید خرافی را از میان مردم نابود کن. کوچک و بزرگ سنن اسلام را که همان دعوت به تفکر و تعقل است، احیا کن».^۱ هم‌چنین در حدیثی از امام صادق علیه السلام به نقل از پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله پیرامون مبارزه با عقاید انحرافی فرمود:

بار حفظ این دین را در هر قرن، مردمان عادل‌ی بر دوش دارند که تأویل‌های باطل‌اندیشان و تحریف‌های گزاف‌کاران و بر ساخته‌های نادانان را از آن دور و نابود می‌کنند؛ همان‌گونه که کوره، پلیدی و ناخالصی آهن را از آن دور می‌کند.^۲

رهبر معظم انقلاب در این رابطه با تأکید بر اینکه باید بر مباحث اصیل دینی پافشاری کنیم و مانع ورود عقاید خرافی شویم، فرموده است:

ما اهل منطق و استدلالیم. شما ببینید درباره مباحث مربوط به شیعه، چه کتب استدلالی قوی‌ای نوشته شده است! کتاب‌های مرحوم شرف‌الدین و نیز *الغدیر* مرحوم علامه امینی در زمان ما، سر تا پا استدلال‌بتون‌آرمه و مستحکم است. تشیع این است یا مطالب و موضوعاتی که نه فقط استدلال ندارد؛ بلکه «اشبه شیء بالخرافه» است؟! چرا اینها را وارد می‌کنند؟! این خطر بزرگی است که در عالم دین و معارف دینی، مرزداران عقیده باید متوجهش باشند.^۳

۱. جعفر سبحانی؛ *فرازهایی از تاریخ اسلام*؛ ص ۲۱.

۲. محمد بن عمر کشی؛ *اختیار معرفة الرجال*؛ ج ۱، ص ۱۰.

۳. بیانات در دیدار جمعی از روحانیون کهگیلویه و بویراحمد، سال ۱۳۷۳/۰۳/۱۷.

۳. کتاب و سنت

راهکار دیگری که برای رهایی از عقاید خرافی وجود دارد، استناد به قرآن کریم و روایات و سیره اهل بیت علیهم السلام است؛ چنانکه خداوند نیز فرموده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ»^۱: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از خدا اطاعت کنید و از رسول و اولوالامر خویش فرمان برید، و چون در امری اختلاف کردید، اگر - به خدا و روز قیامت ایمان دارید - به خدا و پیامبر رجوع کنید». شهید مطهری به نقل از ابوعلی سینا می‌گوید: «هر کس عادت کرده بدون دلیل، هر چه به او گفته می‌شود، قبول کند؛ از فطرت انسانیت خارج شده، نمی‌توان نام انسان را بر او نهاد»^۲.

یکی از عرصه‌های اطاعت از آموزه‌های دینی، تشخیص واقعیات از غیر واقعیات است که اسلام بدان سفارش نموده است.

۴. خردورزی

یکی از راه‌های مبارزه با خرافات، بهره‌گیری از خرد است. بیشتر خرافه‌گرایی‌ها ناشی از عدم درست اندیشیدن است. انسان خردگرا می‌تواند واقعیات را از خرافات تشخیص دهد؛ از این رو در آیات و روایات، انسان‌ها به خردورزی سفارش، و از عقل به عنوان پیامبر باطنی یاد شده است. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «مَا قَسَمَ اللَّهُ لِلْعِبَادِ شَيْئًا أَفْضَلَ مِنْ الْعَقْلِ»^۳: «خداوند چیزی را بهتر از عقل، میان بندگان خویش

۱. نساء: ۵۹.

۲. مرتضی مطهری؛ بیست گفتار؛ ص ۳۸۱.

۳. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ ج ۱، ص ۱۲.

قسمت نکرده است».

با توجه به این موضوع که خرافات وارده در دین، به‌ویژه در مراسم مذهبی در مناطق مختلف کشور بعضاً با هم متفاوت، و نشأت گرفته از آداب و رسوم غلط گذشتگان است؛ مبلغان و عالمان به عنوان وارثان انبیا، باید با زبانی روشن و رفتاری پسندیده، با خرافات و بدعت‌ها در جهت روشنگری اذهان مردم مبارزه کنند تا جذب قلوب شود و خرافات از بین برود.